

„Legdrágább kincsünk a gyermek!”¹

*Anyaság és gyermeknevelés
az '50-es években Magyarországon
a Nők Lapja című folyóiratban*

Ebben a tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy bemutassam az 1950-es évek társadalmának a szülőséggel, a családi élettel és a gyerekneveléssel kapcsolatos felfogását, ahogyan azok a korszak jellegzetes sajtóterméke, a Nők Lapja hasábjain tükröződtek.

A korszak gyermekképeinek vizsgálatával kapcsolatban több fontos kérdés vethető fel. Az első a gyermekfelfogás történeti alakulásával kapcsolatos. Az 1950–70-es évek sok tekintetben, így a

gyermeknevelés területén is a modernizációs folyamatok kiteljesedését hozták el a nyugati típusú kultúrákban. A második világháború után született népes nemzedék felnevelkedését javuló materiális és intézményi feltételek, a megértő, a gyerek különleges tulajdonságaival kalkuláló gyermeknevelési kultúra jellemezte.

A megválaszolandó kérdés ezzel kapcsolatban: érzékelhetőek-e hasonló haladás jelei a hazai gyereknevelés körülményeiben, abban az időszakban, amelyet egyébként a társadalmi élet számos területén negatív folyamatok és romló életkörülmények jellemeztek?

A másik, nem kevésbé izgalmas kérdés: vajon mennyire hatolt be a nevelés kultúrájába a diktatórikus, totalitárius szellem, amely a mindennapi életet jellemezte?

Gazdasági-társadalmi körülmények

Mielőtt rátérnék a gyermekneveléssel kapcsolatos írások elemzésére, ejtsünk néhány szót a gyereknevelést, családi életet érintő materiális feltételekről. Gyakran említett tény, hogy a második világháborút követő évtizedben erőteljesen nőtt az iparban, szolgáltatásban foglalkoztatott nők létszáma. Félrevezető ugyanakkor az az elképzelés, mintha ezt megelőzően a nők tömegesen nem dolgoztak és kizárólag a háztartással foglalkoztak volna. Mind társadalomtudományi, mind szépirodalmi források világosan tükrözik, hogy a két világháború között sem volt könnyű az asszonyok sorsa: a háztartáson kívül a mezőgazdaságban vagy cselédként folytattak gyakran megerőltető munkát. Bár a második világháború után az ipari, építőipari termelésbe bekapcsolódva továbbra is gyakran nehéz munkát kellett végezniük, más tekintetben ez javuló feltételeket is jelenthetett: korlátozottá vált a munkaidő, valamint a negyvenes

évek végén, az ötvenes évek elején számos kormányzati intézkedés született a nők és anyák terheinek csökkentésére. 1949-ben vezették be a terhességi és gyermekágyi segélyt, többször is bővült a családi pótlékra jogosultak köre és magasabb lett a jogosultsági korhatár is (Tárkányi, 1999). Törvények születtek a nők jogi és foglalkozási emancipációja elősegítése érdekében, a hivatalos propaganda is síkra szállt az egyenlő bérekért, a felsőoktatásban pozitív diszkriminációval növelték a lányok arányát. Megszűnt a leányanyák megbélyegzése, a házasságon kívül született gyerekek jogi hátránya. Kéri (2000, 2002) a korszak nőpolitikájáról szóló tanulmányaiban megállapítja, hogy az anyaság és a gyermeknevelés az ötvenes évek elején középponti helyre került a pártpolitikában. Ezekben az években hozták létre az egészen a rendszerváltásig működött Patyolat mosodai hálózatot, az üzemi étkeztetés rendszerét. Erőfeszítések történtek az elárvult vagy más okból gondozásba vett gyerekek ellátásának javítására, a látási, hallási és egyéb fogyatékkal élő gyermekek képzésére. A *Nők Lapja* 1954. augusztus 4-i számában olvasható a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége (MNDSZ) levele a SZOT-nak, amelyben javasolják, hogy a Szikra Könyvkiadó Vállalat mintájára más üdülőkben is biztosítsanak üdülési lehetőséget gyerekes családok számára is, legalább a szezon egy részében (Kéri, 2000, 2002). 1953-ban további, a nőknek és az anyáknak kedvező minisztertanácsi rendeletek láttak napvilágot. Ahogyan azt a *Nők Lapja* 1953. február 12-i száma részletesen ismerteti, az új rendeletek munkahelyi védelmet, szoptatási és betegszabadságot, ingyenes babakelengyét biztosítottak. Hét vagy több élő gyermek után pénzjutalom is járt. Elrendelték a bölcsődei férőhelyek számának növelését, szükség esetén vándor- és idénybölcsődék létesítését. A bölcsődékben 10 gyermekkel foglalkozott egy gondozónő, és kötelező volt 13 vagy szükség esetén 16 órán keresztül nyitva tartani. A rendelet ugyanakkor ismételten harcot hirdet a magzatelhajtás ellen, kijelentve, hogy az súlyosan veszélyezteti az anyák és az egész nép egészségét, rombolóan hat az erkölcsre és a családi életre, és felhívja a figyelmet, hogy a terhességét megszakító nőre is büntetés vár. Három évvel később, 1956 júliusában a hetilap hírt ad arról, hogy módosították a hírhedt 1953 évi 1004-es, abortuszról szóló rendeletet. Arról is hírt kapunk, hogy a rendelet valamilyen adminisztrációs hiba miatt csak kihirdetése után egy hónappal lépett életbe, és ez nők sokaságának a sorsára volt kihatással: például arra az asszonyra, aki negyven évesen már nem akart gyermeket a világra hozni.

Tárkányi (1999) és Kéri (2000, 2002) arra az álláspontra helyezkednek, hogy a nők és gyerekek helyzetével kapcsolatos kiemelt figyelem alapvetően instrumentális jellegű volt: az egyébként igen népszerűtlen politikai hatalom legitimációja volt a célja. Nos, ha ilyen cél jelen is volt a lakossági elégedetlenségtől folyamatosan rettegő hatalom képviselőinek körében – megjegyzendő, hogy a politikai elit a választói demokráciákban is kénytelen a lakosság igényeire figyelni –, leegyszerűsítésnek tűnik erre szükíteni a társadalompolitikai intézkedések célját. Tárkányi Ákos feltételezését, amely szerint az ötvenes évek politikai irányítói azért tartották fontosnak a hazai lakosság egészségi állapotának javítását, hogy harcképesebb legyen az imperializmus ellen vívott háborúban, különösen erőltetettnek érzem. Maga Tárkányi (1999) is megállapítja, hogy több tekintetben is kontinuitás tapasztalható a két világháború közötti időszak progresszív modernizációs törekvései és az '50-es évek pártállami berendezkedésének család- és oktatáspolitikai intézkedései között. Az anya- és gyermekvédelem olyan terület volt, amelyen Magyarország az ötvenes években lépést tartott a fejlett országokkal, sok tekintetben, például a kisgyermeknevelés területén pedig különösen kedvező helyzetet teremtett.

A nők emancipációja, körülményeik javítása érdekében hozott intézkedések kapcsán érdemes felidézni, hogy a baloldali eszmevilág, amelyből a politikai diktatúrák ideológiáikat merítették, a 19. századi liberalizmusban gyökerezett, amelyben a női egyenjogúság, a konzervatív családjog felszámolása a fontos célok közé tartozott. A válás liberalizálása (lásd például a '20-as évekbéli szovjetunióbeli viszonyokat: *Phillips*,

2004), a házasságon kívül született gyermekek jogfosztottságának megszüntetése, a nők többoldalú diszkriminációjának csökkentése olyan intézkedések voltak, amelyek nélkül a baloldali ideológia teljességgel elveszítette volna identitását. Mindezeket túl nem szabad megfeleledkezni az egyének, a korszak cselekvőinek sajátosságairól. Azok a pedagógusok, gyermekvédelmi szakemberek, orvosok, akik áldozatos szerepet vállaltak az oktatás, a gyermeknevelés, az egészségügy megszervezésében – gyakran kiteve magukat a politika kiszámíthatatlanul megfélemlítő csapásainak –, elsősorban nem a rendszer kollaboránsai voltak, hanem elkötelezett szakemberek, akik a munkájukat, ha csak lehetett, legjobb szakmai meggyőződésüknek megfelelően, a közjó érdekében végezték.

A Nők Lapja

A *Nők Lapját* 1949-ben hozta létre a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége (MNDSZ). A képes, színes magazinokkal elhalmozott mai olvasóban kétségek ébredhetnek, hogy vajon jogos-e egyetlen hetilap írásai alapján következtetni a kor gyermekképének sajátosságaira. A valóságban azonban a *Nők Lapja* az ötvenes-hatvanas években több száz-ezres példányszámmal rendelkező, lényegében monopolhelyzetű, népszerű és befolyásos lap volt.

Kéri Katalin már idézett, 2002-es tanulmánya is kitér a *Nők Lapjában* megjelenített gyermekképre, az ő ismertetése azonban rövid terjedelmű és a hetilap általános szemléletét igyekszik bemutatni. Miként tanulmányában olvasható, a *Nők Lapját*, akár csak a korszak többi sajtótermékét, áthatja a politikai propaganda: sűrűn szerepelnek benne az imperializmus bűntettei, a kapitalista országokban éhezõ, dolgozó, bebörtönzött gyerekekrõl szóló híradások és képriportok. Mindezzel éles kontrasztot képez az a tudósítások szerint idilli helyzet, amely a Szovjetunióban és a többi szocialista országban, így Magyarországon a gyerekek helyzetét jellemzi. Ebben a kontextusban különösen figyelemre méltóak azok a rovatok, amelyekbõl mégis képet kaphatunk róla, milyen volt valójában a mindennapi élet, és amelyekben fellelhetõk olyan szövegek is, amelyekbõl hiányoznak a politikai utalások. A gyermekkép szempontjából jelentõséggel bír az a tény, hogy a divatrovat, a heti receptek és fõzési tanácsok, a félénk bírálatokat megfogalmazó karikatúrák és viccek mellett ezek közé tartozik a gyerekevelésrõl szóló diskurzus jelentõs része is. A szocializmus összeomlása után felnõtt nemzedék számára már ismeretlen az a kettõs „könyvvitel”, amely a szocializmus alatt, különösen a ridegebb korszakokban, a mindennapi gondolkodást jellemezte. Visszatekintve sokan opportunizmusként értékelik, hogy az emberek túlnyomó többsége másról és másként beszélt a családjával, barátaival, mint idegenek vagy a nyilvánosság elõtt. Az igazság azonban az, hogy a szocializmusnak a 40 év alatt, de különösen az ’50-es években nem sikerült lelkes hívévé tenni a lakosságot – ha nem így lett volna, nem lett volna sem az ’56-os felkelés, sem a békés rendszerváltás. A politikai hatalmat birtokló pártelit mindvégig tökéletesen tisztában volt ezzel a ténnyel. A *Nők Lapja* létrehozásának az volt a célja, hogy lazítson a politika szorításán és a magánszférában szólítsa meg az embereket, elsõsorban a nõket. Tekinthejtjük úgy, hogy ez végsõ soron egy hatékonyabb eszköz a társított propaganda hatékonyabbá tételére. Csakhogy az önálló kommunikációs csatornák, bármit is tesz a politikai hatalom, bizonyos határok között mégis csak a saját életüket élik.

Arról, hogy a mindennapi élet egyáltalán nem volt idillikus, sokat elárulnak a fogalom-má vált *Okos Kata levelesládája* címû rovatához érkezett olvasói levelek, amelyeket Kéri (2002) is megemlít írásában. Bár a hivatalos propaganda szerint folyamatosan növekszik a jólét, az olvasók panaszai arról tanúskodnak, hogy gyakran hiányoznak elemi használati cikkek, élelmiszerek. Elõfordul, hogy nem friss a csecsemõk számára kiutalt tej, nehéz beszerezni az iskolai felszerelést, nem lehet kapni 33-as méretû gyerekcipõt – azok

a gyerekek, akiknek éppen ekkora a lába, nagyobb cipőben kénytelenek botladozni –, hogy csak néhányat idézzünk fel az áradó panaszözönből. A bölcsődékbe és óvodákba olykor nem érkezik meg időben az ebéd, a buszsofőr nem segítőkész a felszállni próbáló fiatal anyukával, a MÁV nem hajlandó egyenruhát varratni molett dolgozójának, egy bérházban pedig a közös WC falán elfagynak az egész házat ellátó vízcsövek. Az olvasók személyesen szólítják meg „Katát”, kérdezzétek, mit szól az egyes botrányos esetekhez, kérik, hogy járjon közben az ügyükben. Érje el, hogy építsenek még egy mozit a Wekerle telepen, hozzák rendbe a Beloianisz Híradástechnikai Gyár és a Budafoki út közötti sáros utat. Gyakran elküldik a szerkesztőségbe a „bűnjeleket”: az összement ruhát, a felemás cipőt. És nem is hiába. Az *Okos Kata* állandó rovata az *Orvosolták* című is. A korszak jellegzetességei közé tartozott, hogy az „újság” ugyan távolról sem mindent írt meg, de ha valamit mégis, annak következményei lettek. A *Nők Lapja* újságírói személyesen is megpróbálnak eljárni olvasóik ügyeiben. A szerkesztők többször meg is ígérik: újra és újra vissza fognak térni az ügyre, ha az általuk jogosnak vélt panaszt nem orvosolják. Egy példa: egy újságíró, Kertész Magda utánajár a fővárosi közlekedési vállalat nődolgozói panaszának (1955. március 31.). Az osztott munkarend (4 órát hajnalban, 4 órát pedig délután 4–8 között kell ledolgozniuk) gyakorlatilag meggátolja, hogy az anyák találkozzanak a gyerekeikkel. Egy anya elpanaszolja, hogy hajnali négykor képtelen felébredteni bölcsődés gyerekeit, úgy viszi el és adja be a bölcsődébe, hogy a kicsi alszik a kezében. Az újságíró felkeresi a vállalat illetékesét, és rákérdez, igaz-e, hogy az egybefüggő munkát a férfiaknak és a privilegizáltaknak adják. A Főváros bölcsődei osztályának vezetőjétől pedig számon kéri, miért nem segítenek a BKV-nak a hasonló problémák megoldásában (tudniillik a BKV-nak saját bölcsődéje van, amely az ottani munkarendnek megfelelően működik).

A hetilap az *Okos Katán* kívül is gyakran foglalkozik a kisembereket érintő gazdasági-ellátási ügyekkel. Összel felkeresik a ruha- és cipőgyárakat, a vasutat, az élelmiszer-feldolgozókat, és alaposan kikérdezik, hogyan készültek fel a télre. Minden számban olvashatunk riportokat az ország különböző tájain, különböző körülmények között élő hétköznapi emberekről: falusiakról, tanyasiakról, társbérlokról. Az 1954. december 16-i számban Bodó Béla újságíró tollából riportot olvashatunk arról, hogyan osztják be a havi keresetet egy tanácsi bérház változatos életkorú lakói. A lap szóvá teszi, miért húzódik el a Borsodi Vegyiművek építése stb.

A vizsgált hét évfolyamban (1949–1956) a gyereknevelés kérdése növekvő súllyal szerepel, feltehetően részben a politikai változásokkal is összefüggésben. 1953 után itt is érzékelhető az enyhülés: nő a gyermekneveléssel foglalkozó írók száma és terjedelme, nagyobb teret kap a szakmaiság, az olvasók levelei. 1955-ben új rovat nyílik *Pedagógiai kérdezz-felelek – Ilyenkor ezt tenném* címmel, amelynek kifejezetten az a célja, hogy vitákat generáljon az olvasók részvételével. A rovatban egy-egy jellegzetes helyzetet exponálnak, amelyre a szülők reagálnak. Ezek közül a legjellemzőbbek bekerülnek a lapba, végül a szerkesztők hozzáfűzik saját reflexióikat. Ugyancsak 1955-től már nemcsak a gyerekekről olvashatunk: a gyerekeknek szóló, meséket, feladatokat tartalmazó, *Kispajtás* című fejezet is rendszeressé válik. Az 1956-os számokban a szülőknek szóló rovat immár egy teljes lapoldalt foglal el, a címe *Szülői tanácsadó*.

A hetilap a szülői közélet szervezésébe is igyekszik bekapcsolódni: az első számtól kezdve szerepel a *Szülői munkaközösség* című rovat, amely az iskolák azonos nevű szervezeteinek munkáját segíti. Szintén rendszeres a *Szülők Iskolája*, amelyhez kapcsolódva országosan szülőknek szóló tájékoztatókat szerveznek a nevelésről. A lap híradása szerint a rendezvényeken bőségesen van közönség.

A több száz rövidebb-hosszabb írás mindegyike nem kerülhetett be ebbe az ismertetésbe. A tartalmasabb, informatív cikkekből készítettem tematikus válogatást, amelyből az olvasó képet alkothat a *Nők Lapja* által közvetített gyermeknevelési etoszról. A rövid

írások túlnyomó többsége (ahol másként nem jelöltem) a *Szülők Iskolája* című rovatban jelent meg. A szerzők többnyire ismeretlenek, van, hogy csak a nevük kezdőbetűi, és van, hogy még az sem szerepel az írások alatt. A vizsgált számokban oldalszám sem mindig található, ezért a cikkek azonosítására csak a lapszám adatai használhatók.

Csecsemőgondozás

A korszakot a lakosság egészségügyi felvilágosításával kapcsolatos erőfeszítések, a babonák, tévhiedelmek elleni küzdelem jellemzi. Az első, 1949-es évfolyam decemberi számában szereplő írás arra biztatja a szülőket, hogy ne óvják a kellenél jobban a kisbabát, már a néhány hetes csecsemőt is vigyék ki a szabadba, mert a fejlődéséhez és az immunrendszere megerősödéséhez szükség van a napra és a tiszta levegőre (1949. december 22.). Egy névtelen szerző meglepően heves bírálattal illeti a „dudli”, vagyis a cumi használatát. A cumi rosszabb, mint ha az ujját szopná a gyermek – szögezi le. A cumit a felnőtt adja oda a gyerekeknek, így fokozottan függővé teszi önmagától, a cumizó gyerekek később is nehezen tudnak leszokni – állapítja meg a cikk (1950. május 27.). Úgy tűnik, az évek során változott a hetilap válaszóinak szemlélete: az 1956. április 18-i írás engedékenyebb a cumi használatával kapcsolatban: csupán azt emeli ki, hogy gyakran kell fertőtleníteni.

Az 1950. január 10-i. számban hosszabb írás foglalkozik a csecsemőgondozáshoz kapcsolódó babonákkal. A névtelen szerző nehezményezi, hogy még mindig sokan hisznek a szemmel verésben, pedig a gyerek élete is veszélybe kerülhet, ha orvosi ellátás helyett a rontás következményeit igyekeznek elhárítani. A babonák ártatlanabb megjelenése, amikor a népszokásokban öltenek testet – fejtegeti a cikk –, mint például a „frász elleni” főköttő, vagy az első fogacska eltevése. Am a kisgyermeket csak a megfelelő orvosi és higiénias ellátás védheti meg a bajoktól – hangsúlyozza. Ugyanitt egy másik írás az anyatejes táplálás fontosságára hívja fel a figyelmet, arra, hogy az anyatej védelmet biztosít a fertőzésekkel szemben. A tápszerek hasznosak, de csak akkor, ha nincs más megoldás. A helyzet hasonló, mint a gyógyszerek esetében: van, amikor szükség van rájuk, de ugyan kinek jutna eszébe gyógyszer adni, ha a gyerek nem beteg? Arra is figyelmeztetik az anyákat, hogy ne pólyázzák túl szoroson a kisbabát, hangsúlyozva, hogy a babának szabad térre van szüksége a mozgás egészséges fejlődéséhez. Egy olvasói levél arról igyekszik meggyőzni a szülőket, hogy már a néhány hónapos kisbabák is jó helyen vannak a bölcsődében, ahol szakképzett gondozónők, állandó orvosi felügyelet, rend és tisztaság veszi őket körül.

Máig megszívlelendő tanács, amely névtelen szakértőtől származik: mind a mozgás korlátozása, mind a túl korai tornáztatás árthat a gyerekeknek. A túl melegen tartás veszélyes, nincs szükség tollpólyára vagy meleg vánkosra. Az öt hónaposnál idősebb babát nem szabad bölcsőben, babakocsiban vagy kosárban tartani, hagyni kell, hogy a mozgása a maga természetes folyamatában fejlődjön, nem szabad olyasmit erőltetni, amit a gyerek magától nem csinál. Csak akkor szabad a korai tornát alkalmazni, ha valamilyen rendellenességet szükséges korrigálni vele (1951. január 14.). A már idézett 1955. április 18-i terjedelmesebb cikk szerint a csecsemőgondozásban a legfontosabb a pontosság, a napirend szigorú betartása. A szerző szerint helytelen a kisbaba ringatása és dajkálása: arra kell törekedni, hogy minden szempontból nyugalom és állandóság vegye körül. Azt gondolhatnánk, hogy a rendszeresség a diktatórikus nevelés jellegzetessége, ám „az óra és a mérleg” dogmatizmusa az amerikai behaviorizmus elveiben gyökerezik, amelyekkel a hazai szakemberek a '30-'40-es években kerültek kapcsolatba. A cikk szerzője azonban azt is hangsúlyozza, hogy lehetőleg ugyanazok az emberek foglalkozzanak a kisbabával; lényeges, hogy szeretetteljes légkör vegye körül. A csecsemőnél – emeli ki a

szerző – még nincs szükség sem jutalmazásra, sem büntetésre. A gyermek jelenlétében el kell hallgatnia a felnőttek gondjának-bajának, vitáinak, mert a szavakat ugyan nem érti, de a hangulatot megérzi. A mai szülők számára minden bizonytalansággal nehezen elfogadható az a tanács, hogy ha a baba sír, vizsgáljuk meg, mi a baj, de csak akkor avatkozzunk be, ha valóban úgy látjuk: nincs rendben valami. A szerző arra figyelmezteti a szülőket, hogy később nem fogják tudni megállapítani, okkal sír-e a gyerek, ha minden panaszára azonnal reagáltak. Fontos, hogy ne neveljünk zsarnokot – hangsúlyozza a cikk szerzője (1955. január 13., H. L. monogrammal).

Ma, az állandó versengés korában különösen megfontolandó a *Nők Lapja* szakértőinek állásfoglalása: helytelenítik, ha a szülők „csúcsteljesítményeket” várnak a kisgyermektől. Ne akarjunk a többi anyukának dicsekedni! – intik a szülőket. Nem kell és nem is lehet siettetni a csecsemő fejlődését, ne várjunk el tőle többet, mint amire képes. Nem tesz jót, ha időnek előtte felültetik, léptetik – mindezt magától is megtanulja, ha biztosítjuk a megfelelő teret a mozgásra. A szobatisztaságra is minden gyerek rászokik előbb-utóbb. Szigorral és veréssel csak ártunk, dacot ébreszthetünk a gyerekekben (1956. február 17.).

Hétköznapi nevelési problémák

A neveléssel kapcsolatos tanácsokból is sokat megtudhatunk a mindennapi élet jellegzetességeiről. Így például ismételten visszatér a gyerekek dolgoztatásának kérdése. A gyermekmunkáról szóló írások zöme ugyan a kapitalista országokban elterjedt gyakorlatot ostromozza, ám alkalmanként fény derül rá, hogy a probléma itthon sem volt ismeretlen. Egy tanácskozáson, amelyen a falusi és tanyasi gyerekeket tanító pedagógusok vesznek részt, szó esik róla, hogy a gyerekek időnként kénytelenek a szüleiknek segíteni a munkában, és ilyenkor nem járnak iskolába (1954. november 24.). Az 1952. május 14-i számban a *Miért nem tanul a III. c?* című írás a csepeli Jedlik Ányos gimnázium leánytanulóiról szól, akik az iskolában nagyon gyengén teljesítenek. Az osztályfőnök rájön a rossz érdemjegyek okára: a lányok nagyon sok háztartási munkát kénytelenek végezni otthon, mivel a szülők dolgoznak, a mosás, főzés miatt nem jut idejük a tanulásra. Az osztályfőnök rendkívüli szülői értekezletet hív össze, ahol a gyerekek is jelen vannak, és felszólítja a szülőket: ne terheljék túl a gyerekeket, maradjon idő a tanulásra. A találkozó használ, már 6 hét után jelentős változások érzékelhetők a teljesítményekben. Egyébként a lapban megszólaló szakértők többnyire helyeslik, ha a gyerekeket az életkoruknak megfelelő mértékben bevonják a házimunkába, ha igénybe veszik a segítségüket. A közösen végzett munka az együvé tartozást erősíti – biztatják a szülőket. De ügyelni kell rá, hogy a gyerekek ne legyenek túlterheltek, és ne csak a segédmunkát végeztessék velük: kapjanak fontos feladatokat is (1954. július 19.)

Valószínűleg nem ritka az a helyzet, amelyről egy nagyszülő számol be: unokája vele él, az édesanya 200 kilométerre dolgozik. A nagymama aggódik, hogy a gyerek el fog idegenedni a szüleitől, akiket csak kétéhetente láthat. A válaszadó kiemeli a nagyszülői szerep fontosságát – a lap máshol is méltatja azokat nagyszülőket, akik elősegítik az anyai munkavállalást. A válasz azonban arra is rámutat, hogy bármilyen fontos is a nagyszülők szerepe, nem helyes a szülők helyére állni és kisajátítani a gyereket. A tanács, hogy legyen a szülők ritka jelenléte ünnepnap: várják tudatosan az érkezésüket, számolják az érkezésükig hátralévő napokat (1953. február 4.).

Valamennyi írás a gyerekekkel szembeni türelem, figyelem és megértés fontosságát hangsúlyozza. Ez alól a szovjet szerzők sem kivételek. Egy moszkvai fiatal pedagógus és anyja, Piszarjeva a gyerekekkel való séta fontosságára hívja fel a figyelmet: a közös séta alkalmas a meghitt beszélgetésre. A gyerekek sokszor tiltakoznak, de a szerző megfigyelte, hogy olykor a kényelmetlen cipő az ellenállás oka. Tekintetbe kell venni – szögezi

le –, hogy a gyerekek másképpen éreznek, másképpen gondolkodnak és másképpen is mozognak, mint a felnőttek (1949. november 12.). Egy másik, névtelen írás ugyanebben az évfolyamban arra hívja fel a szülők figyelmét, hogy legyenek óvatosak a gyerekekre vonatkozó értékítéletekkel. A szerző helyteleníti, hogy egy anya az egyik lányát „a csinos”, a másikat „az okos” állandó jelzővel látja el. Az ilyen előítéletekből könnyen önbeteljesítő jóslatok válhatnak – hívja fel a figyelmet. Hasonló következményei lehetnek, ha a szülő állandóan alábecsüli, lekicsinyli a gyerek képességeit: „Jobb, ha te nem segítesz, úgymint mindent kiejtesz a kezedből”. Inkább erősíteni kell a gyerekek önbizalmát, biztatni, hogy minden menni fog (1949. november 19.). Igyekeznek meggyőzni a szülőket, hogy a balkezesség nem betegség, és helytelen átszoktatni a gyereket (1952. június 3.). Az 1952. február 12-i számban Nádor Ilona (ezúttal névvel) egy másfél éves kisfiú, Lacika panaszeit mondja el a gyerek szemszögéből: a Bubának becézett kisfiút ördöggel fenyegették, minden pillanatban rászóltak, a kerrentő kankussal ijesztgették. Nem meglepő – állapítja meg a szerző –, hogy a gyerek szófogadatlán és ellenáll.

A szülők gyakran kérnek tanácsot, hogyan reagáljanak gyerekeik kérdéseire. A *Kérdés a gyermek* című rövid írásban a szerző arra biztatja a szülőket, hogy a valóságnak megfelelően válaszoljanak. Ne hitegessék a gyereket azzal, hogy a villamos valójában sír, amikor csikorog. Természetesen szabad és kell is mesélni, de egyértelművé kell tenni, mikor beszélünk olyasmiről, ami meg is történhet, és mikor van szó elképzelt történetekről. Ha a szülők nem tudnak valamit megmagyarázni, a helytelen válasz helyett inkább vegyék elő a gyermek iskolakönyveit, és tájékozódjanak a dologról – szól a tanács (1949. november 26.). A kíváncsiság természetes dolog, ez motiválja a gyerekeket a világ megismerésére. Ha elfojtjuk a kíváncsiságot, a gyerek tunyává, közömbössé válik. Azt is tudomásul kell venni, hogy a gyerek másként ismeri meg a dolgokat, mint a felnőtt: szereti kézbe fogni, megtapogatni. Kicsi korában még nem értheti, miért nem nyúlhat bármihez, ezért érhető, ha tiltakozik, amikor a felnőttek az értékes dolgot kiveszik a kezéből (1956. március 8.). A gyerekek gyakran tesznek fel furcsa, szokatlan kérdéseket – olvashatjuk egy másik cikkben. Az egyszerű igen – nem válasz sokszor nem elégíti ki őket. Például ha a kérdésre, van-e boszorkány, egyszerűen azt feleljük, hogy nincs, a gyerekek tovább kérdeznak: „Miért nincs? Régen volt?” Ezért hasznosabb, ha azt feleljük, hogy boszorkányt még se gyerek, se felnőtt nem látott. Az sem ritkaság, hogy a gyerek olyasmit kérdez, amire tudja a választ. Fontos, hogy a kérdéseire mindig türelemmel feleljünk (1956. február 17.).

Ismétlődő probléma, hogy a gyerekek olykor nem mondanak igazat, elcsennek, elmulasztanak dolgokat. Egy felső tagozatos (jó tanuló, sőt örsvezető!) fiú édesanyját aggasztja, hogy a gyereke füllent. Azt állítja, készen van a leckével, valójában azonban délutánonként a barátaival játszik és titokban, éjszaka írja a leckét. Az anya rájött, eldugta a füzeteket, így a titok lelepleződött. Végül a konfliktus megoldódott, az anya rábeszélte fiát a kedvezőbb időbeosztásra (1952. január 5.). Egy másik anya ugyanebben a számban arról ír, hogy 8 éves kislánya a csínytevéseit, iskolai sikertelenségeit hazugságokkal próbálja palástolni. A szerkesztőség válasza:

„Nem írta meg T.L.né, milyen nevelési módszereket alkalmazott a kislányával szemben, amikor első ízben tapasztalta nála ezt a jelenséget. Arra kell következtetnünk, hogy a kislányt vagy megverték, vagy más módon megszegényítették, megfélemlítették. Ha így volt, sürgősen változtasson a módszerein, úgy maga, mint a gyermeke érdekében.

Az első lépés: nyerve meg a kislánya bizalmát. Mondja el neki esténként, amikor hazatért a munkából, hogyan telt a napja. Azt is mondja el, ha valami baj éri, ne szégyelljen kislányának beszélni róla. Azután kérdezze meg tőle is, hogyan telt a napja az iskolában [...] Ha a gyermek bizalmát sikerül elnyernie, nem fog hazudni, hanem segítségért, tanácsért édesanyjához fordul, akiben nemcsak a szülőt, de a jóbarátot is megtalálja.” (1953. április 5.)

Az 1954. július 7-i számban egy négy éves gyermek édesanyja kapta füllesztésen a gyereket. Az ezúttal névvel válaszoló Hermann Alice arra hívja fel a figyelmet, hogy az adott életkorban még nem különülnek el mereven a valódi élmények a vágytól és fantáziától. Három esetben jelez valamit a füllesztés, amire oda kell figyelni – írja. Ilyen, ha a gyerek szülői példát utánoz; ha olyasmiben állít valótlan, amire vágyik – ilyenkor a szülő gondolja át, jogos-e a kívánság. Végül figyelni kell a hazugságra, ha a gyerek valamelyik csínytetését tagadja le.

Hét éves kislány az osztályban tulajdonít el dolgokat. A *Nők Lapja* szakértője azt tanácsolja az anyának, beszélje meg a tanítónővel, hogy a kis tolvajt bizza meg mások elveszett tárgyainak nyilvántartásával. A lopások szinte azonnal megszűnnek (1952. május 5.). A következő számban egy 14 éves gyerek otthoni lopásával kapcsolatban kér tanácsot a szülő. A válaszadó azt tanácsolja a szülőnek, hogy ne zárja be a szekrényt: ez bizalmatlanságot sugall a gyerekekkel szemben. Inkább adjon neki zsebpénzt, szoktassa hozzá, hogy beossza a pénzét, ezáltal vegye elejét a lopásnak (1952. május 12.).

Egy olvasó két éves gyermeke szereti a társaságot, de mindig az a játék kell neki, ami a másé. Sír, jelenetet csinál, így próbálja megszerezni azt, amit szeretne. A többi gyerek nem akar vele játszani. Hogyan szoktassák le a szülők? A válasz: nem szabad kivételezni a gyerekekkel, akkor sem, ha ő a kisebb. Fontos a játék, különösen az elmélyült játék, nem helyes, ha a gyerek csapong a tevékenységek között. A szülő gyakrabban játsszon a gyerekkel, így gyakoroljon rá hatást (1954. február 20.).

A nevelésben nincsenek merev szabályok – válaszolja a *Nők Lapja* egy anyának, aki arról érdeklődik, tanuljon-e a gyerek nyáron, vagy a szünidő legyen teljes egészében a szórakozás ideje. A nyári szünetben elsősorban pihenjen a gyerek, de ha van év közbeni lemaradása, elő lehet venni a tankönyveket. Válogatós a kislánya – panaszolja az édesanya –, még a nyári zöldségeket, gyümölcsöket sem eszi meg. Az anya végül enged és olyannal kínálja, amit szeret, nehogy éhes maradjon. A válasz szerint a válogatás ellenszere a rendszeres életmód. A cikkíró részletes tanácsokkal látja el a szülőket az étkezés helyes szabályaira vonatkozóan, és azt tanácsolja, hogy kerüljék az evés körüli „felhajtást”, ne könyörögjenek a gyerekeknek (1956. február 17.).

Egy olvasó, Szabó Vilmosné érdekes jelenetet ír le, amelynek tanúja volt. A kislányával sétáló édesanya vásárlás közben minden kirakat előtt megáll és hosszan nézelődik. Ám amikor a kislány nézne meg egy játékkirakatot, korholja és időpocsékolásnak tartja. Mivel a kislánynak nem akarózik rögtön továbbmenni, azzal riogatja a gyermeket, hogy az arra járó idegen valójában zsákos bácsi és majd elviszi. Az idegen férfi azonban rendre inti az anyát, kéri, hogy ne beszéljen bolondságokat, majd zömlével kínálja a megszeppent gyermeket (1954. július 15.).

8 és 14 éves fiúk édesanyjának az a gondja, hogy a fiatalabbik fiú nem tud jól olvasni, pedig a nagy már oroszul (!) is megtanult. A kicsi viszont átfogalmazza, amit olvas, saját ötleteit szövi az írott szövegbe. A válasz kiemeli, hogy helytelen a gyerekek összehasonlítását, természetes, hogy eltér a testvérek egyénisége, érettsége. Az anyának elsősorban pontosan meg kell tudnia, miért olvas mást a kisebbik fiú: lehet, hogy csak pajkosságból cseréli össze a szavakat. Szigorú rendszabályokkal, veréssel nem lehet megoldani a hasonló problémákat, szögezi le határozottan a válaszoló. Azt tanácsolja az anyának, hogy beszéljen a gyerekekkel arról, mennyire fontos a tanulás, mennyi előnye van, ha jól megtanul olvasni. Tegye lehetővé, hogy a fantáziáját is dolgoztassa, kapjon kreatív feladatokat (1953. február 19.). A tanulmányi eredmény miatt aggódik az az olvasó is, akinek a fia jó időben állandóan a barátaival játszik. Az anya attól tart, hogy amúgy sem kiváló, 3,6-os bizonyítványát tovább fogja rontani. A szerkesztőség tanácsa, hogy készítsen napirendet a fiúnak. Tegye lehetővé a számára, hogy ebéd után pihenjen, játsszon, így újult erővel láthat neki a tanulásnak. Egy kisfiú anyja arról panaszodik, hogy a gyerek sohasem marad nyugton, állandóan „motoszkál”, babrál valamit. A válasz

szerint a nyugtalanságot könnyű hasznos irányba terelni: feladatokat kell adni a gyerekeknek, módot teremteni rá, hogy barkácsoljon, például lombfűrészrel játékokat készítsen. A gyerekek nem szeretik a tétlenséget – hívják fel a szülő figyelmét (1952. április 10.).

Visszatérő gond, hogy a gyerek goromba, nevetlen, felesel. A válaszolók ezeknél a problémáknál a szülők szerepét hangsúlyozzák. A felnőttek nem várhatják el, hogy a gyerekük tudjon uralkodni magán, ha ők maguk nem kellőképpen fegyelmezettek (1954. január 10.). „Atipikus” testvéri konfliktusról számol be egy olvasó: Idősebbik gyereke mindig kedves a kistestvérével, de az nem viszonzza. Nem becsüli az ajándékot, amit a bátyja ad neki, szándékosan megbántja a testvérét. A válaszadó kérdése: nincse elkényeztetve a fiatalabbik gyerek, esetleg az idősebb túlértékelése okoz feszültséget? A hasonló helyzetekben gyakran szerepet játszik a szülői következetlenség is – hívja fel a figyelmet (1954. február 26.). Egy anya arról panaszkodik, hogy a gyereke goromba, de elárulja, hogy ő nádpálcával vagy térdepeltetéssel szokta büntetni. Ezek után nem meglepő, ha a gyerek is goromba – válaszol a *Nők Lapja* szakértője. Több türelemmel és megértéssel kellene közelíteni hozzá. Vajon miért baj – kérdezi –, ha egy gyerek lassan fűzi be a cipőjét? A hisztiző gyerek édesanyjának azt tanácsolják: legyen türelmes, de ne engedjen a nyafogásnak. Ha nem akarja a gyerek kívánságát teljesíteni, inkább adjon valamilyen kárpótlási lehetőséget (1954. október 28.). Átmenetileg minden gyerek szokott toporzékolni, rúgkapálni. Ahol állandósul, ott valami nincs rendben a szülő és a gyerek viszonyában. Fontos az őszinteség, kerüljük a mesterkéeltséget, amikor a gyerekekhez fordulunk (1956. április 18.). Egy szülő arról érdeklődik a hetilap szakértőinél, megengedhető-e, hogy egy gyerek tegezze a szüleit. A válasz szerint ez nem döntő kérdés, tegezve és magázva is lehet egy gyerek udvarias vagy tiszteletlen. Rá kell szoktatni az előzékenységre, hogy udvariasan köszönjön, vegye fel, ha a szülő valamit leejtett, vagy, ha a gyerek már idősebb, segítsen a nehezebb munkák elvégzésében. A tegezés-magázás kérdésében bátran alkalmazkodjanak a környezethez (1956. február 19.).²

16 éves lány rossz osztályzatokat visz haza, ráadásul felesel és követelődzik. A szülők igyekeznek szép ruhában járni, de a luxust nem engedhetik meg neki – a levél írója örült volna, ha gyerekként neki ilyen sora van. A válasz rámutat: a szülő feladata, hogy mederben tartsa a becsvágyat és a követelőzést. Beszélje meg a lányával, hogy régen milyen volt az élet, osszák be együtt a háztartási pénzt, tudja meg a gyerek, mennyit keresnek. A szülők ne szorítsák magukat háttérbe, de ha belefér a költségvetésbe, fordítsanak több pénzt a gyerekekre. Csakhogy ne ruhakölteményeket vegyenek neki, hanem színházjegyet, takarékbetétet a pesti utazáshoz, tartalmas szórakozáshoz (1954. március 5.).

Úgy tűnik, a korszak gyakori problémája a csavargás. Az egyik első számban csepe-li családok életével ismerkedhetünk: a gyerekek délelőtt és délután is járnak iskolába. A délutáni műszakra az alsó tagozatosokat osztják be, mivel attól tartanak: az idősebb gyerekek este, hazafelé menet elcsavarognának (1949. november 12.). Negyedikes, jó tanuló, iskola után csavargó fiú szüleit a szerkesztőség szakértője megnyugtatta: a szülőnek nem kell megijednie, inkább az okokat kell felkutatni. A gyerek bizonyára keveset van kortárs közösségben, ezért keresi a kapcsolatot a társaival iskola után. Gondoskodni kell gyerektársaságról, de ellenőrizni is kell a gyereket (1953. február 12.).

Egy szülő arról panaszkodik, hogy a gyereke, akinek nincsen testvére, zárkózott, visszahúzódó, nem tud beilleszkedni az óvodába. A válaszadó magyarázata szerint a gyerekek egykesége miatt nem szokott hozzá a kortárs közösséghez. Ilyen esetben a szülőnek kell gondoskodni a játszópajtásokról, és az is fontos, hogy az egykesége miatt ne érezze magát kivételesnek a gyerek. A szülő folyamatosan érdeklődjön a gyermek óvodai dolgai iránt, és arra kell törekedni, hogy az érdeklődés az anya és a gyerek között kölcsönös legyen (1953. szeptember 23.).

Kevésbé felel meg a mai nevelési normáknak az intelem, amely szerint szerénységre és tapintatosságra kell nevelni a gyerekeket. Az írás néhány gondolata azonban ma

sem elvetendő. Elfogadható a szülői törekvés: „Legyen az én gyermekem mindenkinél külön” – írja a szerző –, de ez ne külsőségekben nyilvánuljon meg. A gyerekeknek meg kell tanulniuk, hogy tekintettel legyenek másokra – ebben a szülői példaadás a legfontosabb. A tapintat követelménye elsősorban a testi fogyatékos társak esetében fontos. Meg kell tanulniuk, hogy kerüljék a bántó megjegyzést, viselkedést. Ha a gyerekek ezt megtanulják, akkor a tapintat megható példáit láthatjuk az esetükben – a szerző felidézi, milyen szeretettel veszik körül osztálytársai a kis bice-bócat Móra *Kincskereső Kisködmönében* (1956. február 16.).

Gyakran szófogadatlan a szüleiivel az a kisgyermek, akire napközben a nagymama vigyáz. A válaszoló felkereste a családot. A gyerek elmerülten játszik, ám a nagymama mindenáron kikökkenti, unszolja, hogy köszönjön szépen, nyaggatja, hogy számoljon ötig, produkálni akarja, majd, amikor nem megy, csiklandozni kezdi. Az írás szerzője látja, hogy a gyerek titokban kedvetlen, dacos. Az a baj, hogy a nagymama játékszerként bánik a gyerekkel, nem tartja tiszteletben az egyéniségét, ingerültségét a szülein tölti ki – állapítja meg (1952. augusztus 28.).

A *Nők Lapja* hírt ad róla, hogy intézetet hoztak létre játékok tervezésére és kipróbálására, Játék Laboratórium és Játéktervező intézet néven. A cél a játékok szakszerű tervezése, művészek, pedagógusok, mérnökök, játéktervezők segédkeznek játékok tervezésében minden korosztály számára: az állam új intézményei a „legdrágább kincs”, a gyermek szükségleteiről szeretnének gondoskodni (1953. október 29.).

Az 1954. decemberi számban H. A. (feltehetően Hermann Alice) tollából tíz, ma is megszívlelendő tanácsot olvashatunk azzal kapcsolatban, hogyan érdemes ajándékot vásárolni karácsonykor a gyerekeknek:

- A család ne halmozza el játékkal a gyereket – a gyerekek nem élvezik, ha túl sok játéku van.
- Ne vegyünk silány ócskaságokat, a gyerek becsülje meg, amit kapott.
- Gondolja át, hogy a játék megfelel-e a gyermek korának, ne vegyünk olyat, ami csak évek múlva lesz jó, így elmehet a kedve, hogy próbálkozzon.
- A szülő figyeljen a gyermek játékkívánságaira, visszatérő vágyaira, és azt vegye.
- Lehetőleg olyasmit vegyünk, ami gondolkodásra, aktivitásra készíteti, nemcsak pillanatnyi örömet okoz
- Ne vegyünk olyasmit, amihez a felnőttek folyamatos segítsége kell.
- Minden gyerekeknek szüksége van építőkockára és babára.
- Ne különüljön el szigorúan a fiú- és a lányjáték, sok fiú szeret lány- és lányok fiúknak való játékokkal játszani.
- A szülő ne cserélje le a régi játékot, ha ahhoz ragaszkodik még a gyermek, inkább tisztítsuk meg, támogassuk, hogy hűséges a régi játékaival.
- Több testvérnél figyeljen a szülő az egyenlőségre, ne támadjon keserűség és féltékenység (1954. december 16.).

Valószínűleg az ál-puritán korszak játékfilmekből is ismert világa játszik szerepet abban, hogy a két világháború közötti időszak slágerproblémája, a „felvilágosítás” sokáig nem bukkan fel az újság hasábjain. Először az 1956. augusztus 2-i számban találkozunk vele. A névtelen szerző³ tanácsa a következő:

„Hogyan lehet elkerülni a képmutatást és azt, hogy a gyermek magára maradjon ilyen problémával? Teljes őszinteséggel – helyesebben a gyermek korához mért okos és tapintatos őszinteséggel. Kilenc éves korban a gyermeknek nyugodtan meg lehet mondani, hogy a gyermek az anyja hasában (és nem fellengzősen »a szíve alatt«!) fejlődik egészen a megszületéséig.”

A családot nélkülözni kénytelen gyerekek sorsáról is hírt kapunk a hetilap hasábjain. *Ember lett belőlük* címmel Fedor Ágnes ír az árva gyermekeket nevelő Béke nevelőotthon életéről. Amikor 1945-ben megnyíltak az első otthonok, az igazgató arra kérte az újságírót, hogy most ne írjon róluk. A háború utáni években elárvult, éhező, igen nehéz sorsú gyerekek kerültek az intézetekbe. Várjon inkább pár évet – javasolja az igazgató –, és akkor térjen vissza rá, mi történt a hányatott sorsú gyerekekkel. A riportból megtudjuk, hogy az intézet pszichológusa a Gyermeklélektani Intézetet cserélte fel a nevelőotthonra. A háború alatt elveszítette szeretett férjét, és úgy akart a bánattól megszabadulni, hogy a legnehezebb feladatot: a támasz nélkül maradt gyerekek nevelését vállalta magára. Többek között tánccal és zenével igyekszik megnyerni a gyerekeket. Annak a két kislánynak, akikre Fedor Ágnes tíz évvel korábban felfigyelt, rendeződött a sorsa: egyikük középiskolába jár, a másikuk pedig férjhez ment, kisgyermekét neveli (1955. április 7.).

Családi élet

Gyakran találkozunk a családok életével foglalkozó írásokkal is. Egy hat gyermeket nevelő csepeli családban az anya azzal dicsekszik, hogy egy ujjal sem kell hozzányúlni a gyerekekhez. Egy másik, négygyerekes anya bevallja: előfordul, hogy kénytelenek „megrakni” őket. A cikk arra figyelmezteti a szülőket, hogy lehetőleg ugyanazt képviseljék a nevelésben. Ha a gyerek azt tapasztalja, hogy a családtagjai nem egységesek a neveléssel kapcsolatban, könnyen kialakul a kétszínűség, a gyerekek felismerik a felnőttek gyengéit és hízelkedéshez, ravaszkodáshoz folyamodnak (1949. november 14.).

A Nők Lapja szerzői többször visszatérnek a szülői példa fontosságára. Az a szülő, aki nem mutat jó példát (például káromkodik a gyerek előtt), nem várhat mást a gyerektől sem (1951. január 12.). A jó otthoni légkör, a kölcsönös megbecsülés, a példamutatás, a rendszeresség és a kötelességek teljesítése a garancia a megfelelő nevelésre – állapítja meg egy másik írás (1951. február 8.). Egy nyolc fős szovjet család életéről szóló beszámoló azt emeli ki, hogy a családtagok egymáshoz való viszonyát igazságosság, becsületesség, kölcsönös segítség és barátság jellemzi. Bár a szülők iskolázottsága alacsony, a gyermekek mégis szívesen fordulnak hozzájuk kérdéseikkel, problémáikkal. Ha a szülők nem tudnak segíteni, nyíltan bevallják, és ez nem csökkenti, hanem éppenséggel növeli a tekintélyüket (1951. szeptember 14.). Olvashatunk riportot a korszak egyik legismertebb élmunkásáról, Pióker Ignácról. A tervet valószínűtlen mértékben túlteljesítő sztahanovista arról számol be Nádor Ilonának, az újságírónak, hogy a fiait még sosem fenytette meg. Ha a gyerekek nem viselkednek jól, akkor például azzal bünteti őket, hogy nem mehetnek kirándulni. Este, ha hazaér, a saját munkájáról mesél a gyerekeinek, ezzel megteremt a bensőséges családi hangulatot. A sztahanovista kiemeli: ha a gyerekek kérdéseket tesznek fel, nyugodtan, türelmesen kell válaszolni. Fontosnak tartja, hogy a szülők megbeszéljék egymással a nevelési problémákat (1951. december 10.).

Az 1954-es őszi számokban vita alakul ki a válásról. Az előző évben új családjogi törvény lépett életbe, amely megszüntette a megegyezéses válást, de a vétkeiséget sem igyekszik megállapítani. A vitában megszólal egy bíró és elmondja: gyakran világosan látják, hogy a válni kívánó fél, legtöbbször a férfi, a vesztébe rohan, amikor otthagyja a családját egy fiatalabb nő kedvéért. Az ilyen helyzetekben minden alkalommal a gyerekek is sérülnek. De ha nincs esély rá, hogy megjavul a kapcsolat, nincs más megoldás, mint elválasztani a feleket. A válást kezdeményezőre ugyan súlyos illetéket szabnak ki, ám ez nem javít az elhagyott feleség helyzetén. Véleménye szerint, ha a bíróságok mindenkit elválasztának, aki el akar válni, akkor még többen kötnének felelőtlen házasságot (1954. október 7.). A következő számban egy jogász nő, Gáborné Gömri Edit nyilatkozik. A jogász nő helyesli, hogy közös megegyezés alapján már nem bontanak fel

házasságot: erre korábban azért volt szükség, mert a háború után sok volt a meggondolatlanul kötött házasság, a zilált kapcsolatokat rendezni kellett. Hét év elteltével viszont már megváltozott a helyzet. A házasságot a bíróságok ma csak komoly indokkal mondják fel, és ez helyes, ugyanakkor azokat sem szabad együttélésre kényszeríteni, akiknek a házassága menthetetlenül fel van dűlva (1954. október 14.).

Egy idős asszony szerint sokan túl mereven foglalnak állást a válással kapcsolatban. A családi élethez való ragaszkodás nem jelenti, hogy erkölcsbírák legyünk: minden esetben meg kell vizsgálni, mi okozta a szakadást. Saját példáját idézi: özvegyen maradt és beleszeretett egy nő emberbe. Bár a szerelem kölcsönös volt, és évekig tartott, végül félreállt, nem akarta, hogy a szerelme otthagyja a családját. Visszatekintve azonban úgy érzi: értelmetlen áldozat volt, boldogtalanul éltek mind a ketten (1954. október 20.).

A válásról szóló vita lezárásaként egy jogászprofesszorral beszélgetnek, legtöbbször a harmadik felet okolják, de arra is igyekeznek felhívni a figyelmet, hogy a szakító felet is sok veszedelem kíséri. Megszüntették a vétkességi felbontást, a gyerekek apára és anyára is szüksége van. Egyetért vele, hogy megszüntették a közös megegyezés alapján történő bontást, a családot szilárdítani kell. Szélesíteni kell a tartásdíjak rendszerét (1954. október 20.). A kérdésre a következő év májusában visszatér a lap, mivel az MNDSZ és az Igazságügyi Minisztérium ankétot szervezett a házasságról és a válásról (1956. május 26.). Az ankét folyamán szó esik róla, hogy a kapitalizmusban válságba került a házasság, a szocialista rendszer azonban intézkedéseket vezetett be a válás megelőzésére. Sajnos azért vannak, akik elválnak. A női emancipáció hívei mellett, úgy tűnik, a konzervativizmus pozíciói is erősek: Egyes hozzászólók szerint a probléma oka a fiatalok könnyelmű házasságkötése, valamint az, hogy a feleségek nem tudnak stoppolni és főzni. Javasolják, hogy az iskolákban vezessék be a kézimunkát. Egy pedagógus javasolja a koedukációt (amit néhány évvel később be is vezetnek). A hozzászólók szerint alkalmanként a meddség a válás oka, gyakran pedig az, hogy az idősödő férfiak új partnert keresnek. Kiderül, hogy sokan a telefonkezelőnek mondják el a bánatukat. A szerkesztőség véleménye, hogy a társadalom feladata a válások megelőzése. A házasságát indokolatlanul szétbontani igyekvőnek éreznie kell, hogy a társadalom elítéli.

Az 1953. november 3-i számban figyelemre méltó vita kezdődik a családi életről. Egy olvasó panaszkodik, hogy a sok munka és társadalmi munka miatt nem jut elég energiája a háztartásra és a gyerekekre. Két másik olvasó egyetért: a gyerekek sokszor alig találkoznak a szüleikkel, egészen elszoknak tőlük. Csökkenteni kellene az asszonyokra nehezedő terheket (például a társadalmi munkát) – vetik fel. A levelekre a későbbi számokban is többen egyetértően reagálnak.

Boldizsár Iván szintén a november 3-i számban rádióműsora tartalmát foglalja össze. Alapvetően a szülői példamutatás fontosságát hangsúlyozza, emellett meglehetősen konzervatív álláspontra helyezkedik az apa és az anya eltérő szerepével kapcsolatban. Véleménye szerint a gyermek anyára iránti érzelmeire inkább a szeretetet, az apára irántira inkább a tiszteletet a jellemző, és bár az anyától is sok mindent tanul a gyerek, az őszinteséget, az egyenlőséget és a jellemzőségeket az apától tanulják a gyerekek. A következő számban Járó Dóra, a korszak ismert gyermekvédelmi szakembere (maga egyébként özvegyként egyedülálló anya) vitába száll vele, leszögezve, hogy a Boldizsár által vázolt helyzet a polgári család eszményének felel meg, amikor még az apa volt a családfenntartó, és a nevelés teljes egészében az anyára hárult. Az ő véleménye szerint nem a szülők neme, hanem a jellemük és a személyiségük dönti el, melyiküktől mit tanul a gyerek. A vitában megszólal egy férfi iskolaigazgató, aki arról számol be, hogy ő inkább apjától kapott törődést és gyengédséget, miközben anyját megterhelte a napi gondok. Úgy gondolja, nincsenek olyan tulajdonságok, amelyek csak az anyákra vagy csak az apákra jellemzőek, és arra hívja fel a figyelmet, hogy a nevelés egységes szülői feladat (1953. november 19.). Boldizsár a hozzászólások hatására korigálja önmagát: valójában csak arra

akarta felhívni a figyelmet – írja –, hogy az apák kevesebb időt töltenek a gyerekeikkel, ezért még inkább figyelniük kellene rá, hogyan viselkednek. A cél a gyerekek szocialista emberré nevelése – szögezi le (1953. december 3.). A szerkesztőség a december 17-i számban összefoglalja a vitát: tiltakoznak az ellen, hogy a férfiak „az otthon rabságába kényszerítenék az asszonyokat”. Véleményük szerint ugyan a társadalmi munka nem feltétlenül megy a családi élet rovására, emellett szintén a család boldogságát szolgálja, ám mégis felszólítják az MNDSZ-t: figyelniük kell rá, hogy a nők ne legyenek túlterheltek, a társadalmi munka megszervezésekor figyelembe kell venni az otthoni teendők időigényét is. Végül egy nagypapa is hozzászól: a nagyszülő szerepe a feltétlen türelem és elfogadás.

A kérdés három évvel később, az 1956. május 24-i számban kerül ismét elő, Hermann Alice apai hivatásról szóló írásában. A hazai neveléstudomány kiemelkedő alakja cáfolni igyekszik azokat a vélekedéseket, amelyek szerint az anyák jobb nevelők, feltétlenül türelmesebbek, tapintatosabbak, mint az apák. Sok férfi nagyon is jól ért a gyerekek nyelvén – szögezi le. Arra figyelmezteti az anyákat, ne igyekezzenek kisajátítani a gyereket és a gyereknevelést, ne rémisztgessék az apai büntetéssel a gyereket és ne is szövetkezzenek a gyerekekkel az apa akaratával szemben. Az apáknak szóló tanácsok között szerepel: ne gondolják, hogy a nevelés az asszonyok dolga, és arra is ügyeljenek, hogy ne csak a fiaikkal, hanem a lányaikkal is találjanak közös elfoglaltságokat.

Jutalmazás és büntetés

A jutalmazás és a büntetés kérdése évszázadokon át a pedagógia központi kérdései közé tartozott. Bár a krónikások egy csoportja igyekszik úgy feltüntetni, mintha a régebbi korokban általánosságban brutalitás jellemezte volna a nevelést, valójában mindig jelentős tábora volt azoknak, akik nem helyeselték a testi fenytést és a kényszeret. A modernizáció, „a gyermekkor felfedezése” után a gyerekekkel szembeni durvaság egyre kevésbé volt elfogadható. 1937-ben *A jövő útjain* című folyóiratban vita zajlott a testi fenytésről (Vajda, 1989). Bár a megszólalók közül néhányan nem tartották elkerülhetőnek a verést, már ekkor is valamennyi hozzászóló kényszerintézkedésnek tartotta; többen hangsúlyozták, hogy elsősorban az elhanyagolt, motiválatlan, otthonukban is mostohán kezelt gyerekek esetében kényszerülhetnek rá a nevelők.

A *Nők Lapjában* tükröződő állásfoglalás egyértelmű és konzekvens: a testi fenytés semmilyen körülmények között nem elfogadható. Nem célravezetőek a kényszerítés, megszégyenítés más eszközei sem. Gyakran idézik a szocialista nevelés ikonját, Makarenkót. Függetlenül attól, milyen mértékben felelt meg a valóságnak az az idilli állapot, amelyet saját beszámolója szerint a gyermekotthonokban teremtett, nevelési elvei meglepően korszerűek. Írásai többször szerepelnek a *Nők Lapjában*, és ami a nevelést illeti, minden esetben határozottan liberális szelleműek. Ebben a cikkében is azt emeli ki, hogy a büntetéssel semmilyen testi vagy erkölcsi szenvedést nem szabad okozni. A régi fajta büntetés az egyik konfliktust megoldja, de másikat gerjeszt vele – szögezi le. A büntetéssel azt kell elérni, hogy az egyén szembesüljön vele: nem a megfelelő módon cselekedett. Álláspontja szerint büntetéshez csak akkor szabad folyamodni, ha a probléma teljesen tisztázott és a közvélemény is a büntetés mellett van. Kifejezetten ellenzi a rendszeres, szabályozott büntetést: a büntetésnek egyénre szabottnak kell lennie. Az általa vezetett gyermekotthonban, ahol kallódó, antiszociális gyermekek éltek, az elzárás volt az egyik retorzió, ez azonban azt jelentette, hogy a gyerekek az igazgató, vagyis az ő szobájában kellett ülnie (1949. november 14.).

Hasonló felfogást tükröz a hetilap többi, büntetéssel kapcsolatos írása. Szülői panaszra reagálva a válaszoló leszögezi: egy gyerek sem születik agresszívnek, a durvaság tanult dolog. Egyértelműen ellenzi a verést, az csak gorombaságot válthat ki és később szerepet

játszhat az agresszív viselkedésben. A cikkíró felhívja a szülők figyelmét, hogy a gyerek agresszivitását az is kiválthatja, ha megzavarják elmélyült játék közben. Egy másik, ezúttal ismert szerzőjű írás leszögezi, hogy a fegyelemnek a szabályok megértésén és az erkölcsi felelősségérzeten kell alapulnia, nem pedig verésen. Névvel szólal meg a testi fenytetés kérdésében az oktatási minisztérium nevelési főosztályának munkatársa, Huszár Pál. Véleménye szerint a legkönnyebb, de egyben legszegényletesebb eljárás a testi fenytetés. Elfojtott indulatokat kelt a gyerekekben, megalázó, megakadályozza az őszinteséget. Tiszteljük a gyerekekben az embert, legyünk következetesek, keressük meg a fegyelmetlenség okait! – szólítja fel a szülőket (1951. március 22.).

Piszarjeva tollából származik az az írás is, amely súlyos szülői tévedésnek tartja, ha a szülő testi fenytetéssel akarja fegyelemre szoktatni a gyermeket. A cikk szerzője szerint a gyerekek teljesítik a szülők kívánságát, ha azt nyugodt hangon közlik velük, ezzel szemben a hirtelenség, a túlzott hangerő engedetlenséget vált ki. Alakítani és gyakorlatolni kell a jó szokásokat. Igen helytelen módszernek tartja a szerző, ha az engedetlen gyerektől megvonják az ételt, vagy nem beszélnek vele. Szóvá kell tenni a hibát és mérsékelt büntetést alkalmazni – győzködi a szülőket. Fontos, hogy a gyermeket bevonják a családi munkába, kicsi korától szokja meg, hogy rendben tartja a saját szobáját. Fontos a szülői példa is: a dolgos, rendes család gyereke dolgos felnőtt lesz (1951. október 28.).

Az 1951. november 15-i számban egy kitüntetett óvónő, Kelemen Sándorné válaszol az újságíró kérdésére: „Mért rossz a gyerek?”

„Tavaly került hozzánk egy ötéves kislány. Otthon többen voltak testvérek. A szülők dolgoztak, a nagyobb testvérek és sokszor az anya is, minden csekélységért, vagy kisebb hibáért, amit elkövetett, megfenytette. A kislányban egy kisebbségi érzés fejlődött ki. Az, hogy ő butább, fejletlenebb, mint a többiek. Azt hitte, hogy ő nem tudja azt a feladatot megcsinálni, amit rábíztak [...] Egyre csak azt hajto-gatta: »én nem tudom, óvónéni!«. Én ilyenkor odaültem mellé, még egyszer szeretettel megmagyaráz-tam, biztattam: dehogynem, te is tudod, csak próbáld meg. És így el is készült az ő papírhajója is.”

Egy pedagógus arról számol be, hogy gyakran a családlátogatás alkalmával érti meg, miért olyan rendetlen egy-egy tanítványának a füzeté. Előfordul, hogy a szülők elhanyagolják a gyermeket és a családi otthont is, ha pedig fény derül rá, hogy a gyerek rosszul teljesít, durva veréssel torolják meg. Máskor a gyerekek azért alszanak el az iskolában, mert otthon nincs nyugalomuk éjjel (1952. május 5.). A *Rossz gyerek* című írás egy két és fél éves gyerekről szól, akit a szülők és a nagymama eltérő módon nevelnek, ezért nehezen kezelhető. Az apai verés nem lesz célravezető – szögezi le a szerző. Eredményt akkor tudnak elérni, ha tekintettel vannak a gyerek egyéniségére. Érteni kell a gyerekek nyelvén, ami ebben az életkorban mozgásban és játékban nyilvánul meg (1952. augusztus 10.).

Egy szülő arról panaszkodik, hogy 7 éves gyereke lop a társaitól, és ha rajtakapják, letagadja. A szülő többször próbálta komolyan megbeszélni vele, sőt már meg is verte miatta. Lehetséges, hogy javító intézetbe kellene küldenie? A válaszoló leszögezi: a verés általában nem elfogadható nevelési eszköz, de egy esetben sem olyan romboló, mint a lopásnál. Ha megverik a gyermeket, vagy büntetésből nem adnak neki enni, bizonyosak lehetnek benne, hogy hazudozni fog. Inkább büntessék azzal, hogy világossá teszik a számára tette következményeit: mondják el, mit vettek volna neki abból a pénzből, amit mástól ellopott. Javító intézet már nincs – tájékoztatja a szülőt –, csak gyermekotthonok, ahol a problémás gyereket a szocialista állam hasznos tagjává nevelik. Tanácsolja még, hogy adjanak a gyerekeknek néhány forintot, ezzel előzzék meg a lopást, de arra is ügyeljenek, hogy ne váljon követelőzővé. Fontos, hogy mindig szeretettel bánjanak a gyerekekkel – szögezi le (1953. július 9.). Máriássy Judit újságíró és filmrendező egy utcai jelenetről számol be. Egy anya az utcán verte a gyermekét, ám a járókelők nyíltan hangot adtak nem-tetszésüknek és végül le is állították. Egy szülői levélre válaszolva Gy. I. (1953. április

9.) helyteleníti, ha a szülők főként tiltással nevelnek. Ha a gyereket túl szigorúan korlátozzák, unott és rosszkedvű lesz. Egy három éves gyereknek fel kell fedeznie a világot, ehhez pedig arra van szükség, hogy a szülők rugalmasak legyenek.

A *Nők Lapja* helyteleníti, ha bocsánatkérésre kényszerítik a gyerekeket. A bocsánatkérés nem célravezető nevelési eszköz, az erre kényszerített gyerek nem jut el odáig, hogy valóban megbánja, amit tett. A kényszerítés hazugságra nevel. Ugyan melyik szülő fogja elhinni, hogy a gyereke többé nem lesz rossz? (1956. június 16.)

A *Szülők tanácsadója* című új rovatban két gyerekről olvashatunk. Az idősebbel minden rendben van, jól tanul és otthon sincs vele gond. A kisebbik viszont verekedős, engedetlen, letagadja, ha csínyet követ el, sőt lop is: elcsen apróságokat, a testvére pénzét. Már mindennel próbálkoztak: volt olyan hét, hogy minden nap megverték, gyakran eltiltják kedvenc elfoglaltságaitól, de semmi nem használ. Az sem, hogy tüntetően jutalmazták az idősebb gyereket, őt elviszik fagylaltozni, moziba, miközben a fiatalabbiknak otthon kell maradnia.

Idézet a szerkesztőség válaszából:

„Sietve előrebocsátjuk, hogy az esetet nem azért tartjuk olyan szomorúnak, mintha oszتانánk az anya félelmét, hogy semmi ember lesz a gyerekéből. Az eset azért szomorú, mert jól mutatja, hogy igen gondos, lelkiismeretes szülők is mennyire tévedhetnek nevelési dolgokban. Az, amit az anya nevelési próbálkozásairól leír, olyan, mintha egy orvos aszpirinnel akarná lenyomni a gyerek lázat ahelyett, hogy az alapbajt gyógyítaná. Egy gyerek nem magától, nem is öröklés útján lesz olyan, mint amilyennek az anya kisfiát leírja. Valaminek történnie kellett az életében [...] A szülők feladata azonban, hogy a gyerek viselkedésének okát próbálják megtalálni és ne csak a tüneteken igyekezzenek javítani. Már így, távolból is sok mindenről szól amellel, hogy a gyerek valami jóra, szeretetre vágyik, lehet, hogy a lopásnak, sőt a hazudozásnak is ez a legfőbb rugója.”

Ne hagyják ki a „rossz gyereket” a moziból, fagylaltozásból – tanácsolja a válaszadó. Érték el, hogy „meglágyuljon a gyerekben valami”, megjavuljon az elromlott kapcsolat. Csak ezek után lehet számon kérni és ellenőrizni (1956. január 13.).

Az 1955. április 3-i szám *Pedagógiai kérdezz – felelek* rovatában gyereket verő apáról mondanak véleményt. Az olvasók túlnyomó többsége helyteleníti az apa viselkedését. A szerkesztőség állásfoglalása: nem itéli el a gyereket alkalmilag megütő szülőt, de azokat igen, akik nevelési elvet csinálnak a verésből. Gyakran a több törődés helyett verik a gyerekeket, és sajnos olyanok is vannak, akik gyakran ütnek, kegyetlenkednek a gyerekekkel – állapítják meg. Idegbeteg, szerencsétlen sorsú emberek ezek. Figyeljük őket és igyekezzünk felkelteni bennük az emberi érzést. Ha végképp nem lehetséges, a hatóság-hoz kell fordulni – így a szerkesztőség véleménye.

Ifjúság és romantika

Mint minden korabeli orgánum a volt szocialista országokban, 1953 tavaszán a *Nők Lapja* is hatalmas terjedelemben és dagályosan foglalkozik Sztálin halálával. Ezt követően azonban érezhető a politikai enyhülés. Az 1954. július 8-i számban közlik Hegedűs Géza ismert újságíró levelét: a szerző nehezményezi, hogy a fiatalok számára szürkék a hétköznapiak. Ez nem meglepő, hiszen az ifjúsági szervezetek elvesznek a bürokráciában és az iskolák sem képesek kielégíteni a fiatalok romantika iránti igényét. Véleménye szerint a gyerekek ábrándozásra való hajlamát, hős-igényét fel kell használni a tanulásban. Írására többen reagálnak: a július 15-i számban a hozzászólók a romantikus irodalom, illetve romantikus hősök szerepét hangsúlyozzák. Hozzászól egy tízgyermekes édesanya, aki azt állítja, hogy saját gyermekei a házimunkában is képesek megtalálni a romantikát. Lányai – állítja – meseszereplőknek képzelik magukat mosogatás közben, de

a család azáltal is igyekszik kielégíteni a gyerekek romantika iránti igényét, hogy a hét végi kirándulásokon fantáziajátékokat játszanak. Van, aki a mozi káros hatásaitól félti a romantika után áhítózó gyerekeket. Mások szóvá teszik, hogy a nyári táborokat nem kellene túlságosan komfortossá tenni: lehetővé kell tenni a gyerekek számára, hogy gondoskodjanak magukról. A kényelem hiánya, a vadregényes életmód inkább kiszolgálja a romantika iránti igényüket. A vitában megszólal Vadász Ferencné, az oktatási minisztérium középiskolai osztályának vezetője (1954. augusztus 5.). Ő is azon az állásponton van, hogy hiba volt a fiatalok romantika iránti igényének háttérbe szorítása. Véleménye szerint az úttörőmozgalom után nincs megfelelő, a fiatalokat vonzó és romantika-igényüknek megfelelő közösségi tevékenység. A felnőttek csak papolnak a hősiességről, nem segítik elő, hogy a fiatalok megfelelő élményekhez jussanak. Ugyanebben a számban Szendrő Ferenc, az Ifjúsági Színház igazgatója bejelenti, hogy a jövőben több, a hősiességet bemutató darabot tűznek műsorukra. Szabó Sándor, a Minisztérium általános iskolai osztályának vezetője az úttörőmozgalom bírálja: a foglalkozások lényegében az iskolai oktatást vitték tovább, főleg kikérdezések voltak. A jövőben az úttörőmozgalom is érdekesebbé kell tenni, el kell távolítani az iskolai tevékenységtől, legyen élménydúsabb, mozgalmassabb. A DISZ (Demokratikus Ifjúsági Szövetség, a KISZ elődje, amely magába foglalta az úttörőmozgalom is) titkára is megszólal: foglalkozni kívánnak az úttörőmozgalommal. Hibának tartják, hogy számúzték a játékosságot és a romantikát (1954. augusztus 12.).

Vita a fegyelemről

Az 1954-es évfolyam februári számában vita kezdődik a fegyelemről. Egy olvasói levél arra hívja fel a figyelmet, hogy a szocializmusban a fegyelem nem más, hanem a mély erkölcsi tartalom kifejezője. A következetesség mellett a szeretetteljes szülői nevelés és a példamutatás fontosságát hangsúlyozza. A hozzászólók ismételten felhívják a figyelmet, hogy a verés, a büntetés nem megfelelő megoldás, de fontos, hogy a gyerekek legyenek tisztában a szülők jogos elvárásaival. A büntetés alkalmazásánál elengedhetetlenül fontosnak tartják a fokozatokat. Egy cikkíró szegedi gyerekek példáját idézi: elhanyagolt, szeretetlen környezetben nevelkedő társukat szeretettel vették körül, támogatták. A gyerekek hozzáállása végül a szülőket is jobb belátásra készítette. *Fegyelmezett ifjúságot!* címmel ír a szülői tekintélyről Hermann Alice az 1954. február 18-i számban. „Tessék megmondani a lányomnak, hogy ne legyen olyan nagy száju, rám nem hallgat» [...] miért nincs egyes szülőknek tekintélye? Kiengedték a kezükből a gyeplőt?» – teszi fel a kérdést. Tévedés azt hinni, hogy azoknak a szülőknek van igazi tekintélye, akiktől félnek a gyerekeik – szögezi le. A szigor csak addig hat, amíg a szülő látja a gyereket. Ugyanakkor el kell várni a szülővel szembeni udvariasságot és segítőkészséget, a gyerek végezze el azt a munkát, amit már tud. Nem külsőség, hogy a gyerek adja át a helyet, segítsen vinni a nehéz csomagot, ne az anya tisztítsa a gyerek cipőjét. De az is helytelen, ha ésszerű elvárások helyett kicsinyes dolgokban követelőzik. Lejárhatja a tekintélyt a családi perpatvar, ha a felnőttek lekicsinylően, gúnyosan beszélnek egymással. Hermann Alice abban is kockázatot lát, ha a család „a társadalommal” (ezen feltehetően az aktuális politikai berendezkedést kell érteni) áll szemben. Határozott véleménye szerint, ha a szülők jelleme, munkája tiszteletet követel, akkor ez a tisztelet a gyerek részéről se fog elmaradni. Nem ért egyet azzal, ha a szülő csak a munkahelyén kiváló, haza csak a rosszkedvét, idegességét viszi. Hasonlóan vélekedik Tihanyi Andor, az Oktatási Minisztérium osztályvezetője: Bármilyen tiszteletre méltó a szülő munkája, nem megengedhető, hogy a gyerektől vonják meg az időt és a szeretetet emiatt. Az általa megfigyelt jelenetben három pofon csattant el egy családban. Az első túlzott ingerültségében az apa adta a legidősebb gyerekének, a másodikat a nagytestvér a kisöccsének. A harmadik pofont a felnőttek körében játszó, a pofozkodásnál is jelen lévő

két éves kislány adta a macijának. A szerző hangsúlyozza: kerülendő a testi fenyegetés, a büntetés, a nevelés elsősorban a jó tulajdonságok fejlesztése (1954. március 4.).

Összefoglalás

A *Nők Lapja* 1949–56-os számaiban szereplő, a gyermekneveléssel, családi élettel kapcsolatos írások áttekintése után vizsgáthatunk a vizsgálatnak a bevezetőben említett kérdéseire. A második kérdésre, mennyiben hatotta át a totalitárius szellem a gyermeknevelés etosát, összetettebb a válasz. A kapitalista országokban élő gyerekek sanyarú sorsának bemutatása éppúgy nélkülözött minden valóságalmot, mint ahogyan sok tekintetben az az idill is igen távol volt az igazságtól, ahogyan a hetilap a magyar gyerekek helyzetét bemutatta. A gyerekekkel kapcsolatos diskurzusnak azonban van egy rétege, ahová nem hatolt el a politika, és amely a valóságban gyökeresen ellentétes volt a szellemétől. A nagy befolyású, állami kézben lévő *Nők Lapja* által közvetített gyerekfelfogás összhangban van a modernizáció gyermeknevelési értékeivel. A gyermekneveléssel kapcsolatos tanácsok és útmutatások egységesen a gyerekek iránti megértés, a szeretetteljes bánásmód fontosságát hangsúlyozzák, határozottan ellenzik a kényszerítést és a testi fenyegetést. Összegezve tehát elmondható, hogy a korszak minden sötétsége ellenére a társadalmi élet meghatározott területein történtek előrelépések a modernizációs célok felé: ezek közé tartozik a gyermeknevelési kultúra alakítása is.

Arra a kérdésre, hogy vajon Magyarországon a totális diktatúra ellenére végbementek-e a világ fejlettebb régióiban zajló, a női emancipációval és a gyermekneveléssel kapcsolatos modernizációs változások, egyértelműen pozitív a válasz. Az adott időszakban törvények, különböző intézkedések sokasága segítette elő a nők jogainak védelmét, terheik csökkentését, a gyermeknevelés feltételeinek kedvező változásait. Mindezen nem változtat, hogy az élet számos területén a politikai dogmatizmus és diktatúra volt az uralkodó.

Jegyzetek

¹ Készült az OTKA pályázati támogatásával (75295: *A pálcától a szép szóig*).

² Városi környezetben az ötvenes években már ritkaságszámba ment, ha egy gyerek magázta a szüleit.

³ A stílusból és a tartalomból is gyanítható, hogy a szerző Hermann Alice.

Irodalomjegyzék

Kéri Katalin (2000): 2012. 08. 06-i megtekintés, <http://kerikata.hu/publikaciok/text/nok50ben.htm>.

Kéri Katalin (2002): Gyermekképünk az ötvenes évek első felében. *Iskolakultúra*, 12. 3. sz. 47–59.

Philips, R. (2004): „Amit Isten összekötött”. *A válás rövid története*. Osiris, Budapest.

Tárkányi Ákos: A magyar családpolitika története. <http://hexa.hcbc.hu/meh/eucsp.htm>

Tóth E. Zs. (2010): A traktoroslánytól a buszvezetőnőig. Nők férfifoglalkozásokban a szocializmus kori Magyarországon. *Rubicon*, július 28.

Vajda Zs. (1989): Büntetés és testi fenyegetés. *Új Pedagógiai Szemle*, 2. sz. 138–144